

НЕВІДПОВІДНІСТЬ СТРУКТУРИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО ЛАНДШАФТНОГО ПАРКУ «ДНІСТРОВСЬКИЙ КАНЬЙОН» ЗАПОВІДНИМ НОРМАМ

Царик П.Л.

pitertsaryk@gmail.com

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

The provisions on the regional landscape park «Dniester Canyon», its location, boundaries and functional zoning are considered. The boundaries of the reserve, economic zones, stationary and regulated recreation zones are outlined, which are plotted on the map. The structure of land is analyzed and their suboptimal composition within the regional landscape park is determined.

Key words: regional landscape park, Dniester Canyon, land use structure, functional zoning.

Функціонування трьох регіональних ландшафтних парків продемонструвало доцільність розвитку даної категорії природозаповідання, і водночас оптимізації туристсько-рекреаційних послуг. Тому в програму розвитку регіональної екологічної мережі Тернопільщини нами внесені пропозиції про необхідність формування територіально розвинутої мережі даних парків. Зокрема, створення: Малополіського, Почаївського, Горинського, Вороняцького, Залізцівсько-Вертелківського РЛП, РЛП «Збаразькі Товтри», «Бережанське Опілля», «Княжий ліс», «Подільське Надзбруччя», Середньосеретського, Затуринського та інших регіональних ландшафтних парків.

Регіональний ландшафтний парк «Дністровський каньйон» розташований у південній частині Тернопільської області. На півдні природна межа регіонального ландшафтного парку (РЛП) проходить по р. Дністер від пд. околиці с. Діброва Монастирського району до с. Окопи (гирло р. Збруч) Борщівського району, з півночі – в більшості автошляхами:

а) в колишньому Монастирському районі – від перетину автошляху з Івано-Франківською областю на пд. околиці с. Діброва – по пн.-сх. межі кварталів 83-86 Коропецького лісництва – по пд. контуру 79, 65 кварталів цього ж лісництва – до перетину з дорогою на с. Садове;

б) в бувшому Бучацькому районі – від перетину дороги на с.Садове далі на села Стінка – Космирин, по контуру 70 кварталу Золото-Потіцького лісництва, потім по пд. межі с. Сновидів – до 80 кварталу Язлівецького лісництва, по північному контуру лісового урочища «Костільники» (80-84 квартали) до перетину з дорогою Золотий Потік – Сокілець, далі полями на північ по дорозі на с. Русилів, по пн. межі 50, 51, 52 кварталів Язлівецького лісництва – на Жнибороди вздовж лісу (55, 57, 60, 61, 65 і 66 квартали включно цього ж лісництва), а далі по дорозі на Берем'яни (пн. околиця) до перетину з дорогою на с. Сверхківці Заліщицького р-ну;

в) в колишньому Заліщицькому районі – від перетину з дорогою на Берем'яни по пд. околиці сіл Сверхківці – Хмелева – Дорогичівка – Шутроминці до 51 кв. Дорогичівського лісництва, по зх. контуру кв.48 та пн. Контур кв.49 – дорогою біля південних околиць с. Нирків – Нагоряни – Торське – Глушка до перетину з дорогою на с. Іване-Золоте, далі по дорозі на с. Бедриківці – Городок – Богданівка – Колодрібка до перетину з дорогою на с. Шупарка – межі з Борщівським районом;

г) в бувшому Борщівському районі від межі із Заліщицьким районом по дорозі на Іване-Пусте – Мельниця-Подільська – Дзвинячка – Урожайне – Вигода – пд. околиця с. Окопи – до гирла р. Збруч.

РЛП створений відповідно до рішень виконавчого комітету Тернопільської обласної ради від 30.08.1990р. №191 та від 29.11.1990р. №273. Основна мета створення: збереження

унікальних природних комплексів долини Дністра, проведення наукових досліджень, раціональне використання багатих рекреаційних ресурсів, сприяння підтриманню екологічного балансу в регіоні, пропаганда природоохоронних знань. (рис. 1.)

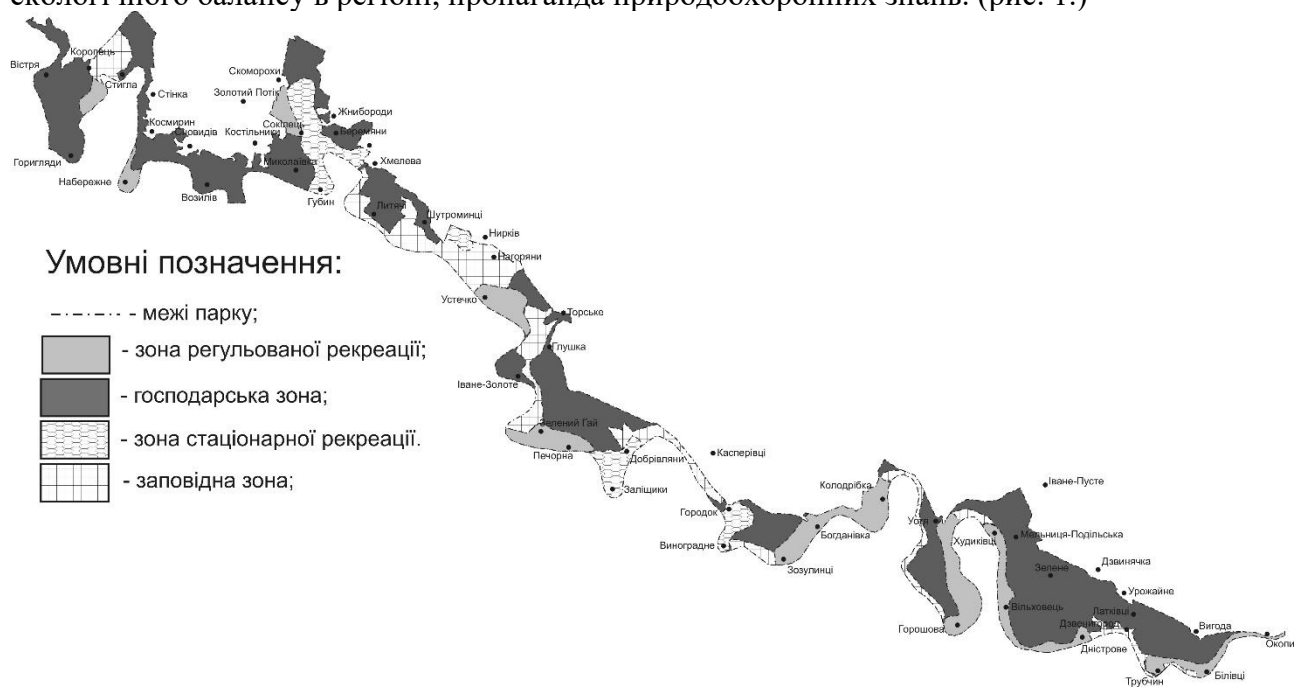

Рис. 1. Функціональне зонування РЛП «Дністровський каньйон»

Загальна площа 42084 га. Землі РЛП розташовані на території 48 сільських рад, що перебувають у колективній власності та постійному користуванні 39 сільськогосподарських підприємств, Чортківського та Буцацького держлісгоспу, Дністровської ГЕС, інших користувачів.

Ландшафти представлені каньйоноподібними долинами рік Дністер, Стрипа, Серет, Джурин із прилеглими територіями, дуже розчленована ярами та балками, які частково покриті лісом.

У долині Дністра та його приток відслонюється потужний комплекс осадових товщ від наймолодших – антропогенних і до найдавніших – силурійських відкладів палеозойської ери. Це унікальна геологічна енциклопедія, що чітко зафіксувала еволюцію земної кори та життя, яке було в морському та континентальному середовищах понад 400 мільйонів років тому. На особливу увагу заслуговують відслонення силурійських і девонських відкладів у Трубчині, Худиківцях, Заліщиках, Іване-Золотому, Устечку та Вістрі. Ці та інші відслонення становлять велику науково-пізнавальну цінність, а окремі мають світове значення.

У рослинному покриві парку переважають дубові ліси з домішками граба, клена, липи, ясена, береста, а окремих місцях – бука, які чергуються із відкритими степовими ділянками на схилах річок та балок із наскельною та лучно-степовою рослинністю. Сьогодні на дністровських схилах зростає 65 видів рідкісних рослин, у тому числі: занесених до Червоної книги України – 21 вид, до Європейського Червоного списку – 2 види, до списків Бернської конвенції – 2 види, до Переліку рідкісних, і таких, що перебувають під загрозою зникнення на території Тернопільської області – 43 види. В скарбниці каньйону збереглися чимало рідкісних рослин, реліктів та ендеміків. Серед них: ефедра двоколосо, ясенець білий, мигдаль степовий, цибуля круглонога, зіновать подільська, таволга польська, клокичка периста, ковили волосиста, пірчаста, периста та вузьколиста, сони великий і чорніючий та багато інших. В межах парку зустрічаються такі рослинні угруповання, занесені до Зеленої книги України, як формації ковил волосистої, вузьколистої та пірчастої, асоціації скельно-дубових лісів. Особливо цінними є природні місця зростання рідкісних видів флори: стінки «Іване-Золотецька», «Заліщицька»,

«Криве», «Деренівська», «Городок-Костільники», «Зозулинська», «Берем'янська», урочище «Жижава», «Обіжева», «Глоди» та ряд інших.

Поєднання водних, степових та лісових біоценозів при певній захищеності від несприятливих умов середовища (порівняно вищі зимові температури, тепліше вологіше літо, обмеження поривчастих вітрів і т.п.) зумовлює наявність своєрідної фауни хребетних і безхребетних тварин. Дністровський каньйон є найбагатшим у нашому регіоні на видовий склад рідкісних і зникаючих комах. За попередніми даними тут зустрічається понад 50 видів комах, занесених до Червоної книги України. Поміж них красуня-діва, дозорець-імператор, кордулегастер кільчастий, кошеніль польська, пахучий і волохатий стафілін, жук-самітник, вусачі великий, дубовий, західний та мускусний, земляний хрестоносець, махаон, аполлон, мнемозина, бражник мертва голова та багато інших. Серед хребетних видів тварин 25 видів, занесених до Червоної книги України (стерлядь, вирезуб, рибець малий, видра річкова, борсук звичайний, полоз лісовий, кіт лісовий, рись звичайна та інші).

У межах парку зустрічається 11 видів тварин, що охороняються за списками Бернської конвенції.

На території парку знаходяться 72 території та об'єкти природно-заповідного фонду загальною площею понад 1500 га. Найбільш цінними є ботанічні заказники загальнодержавного значення «Жижавський», «Обіжевський» та «Урочище «Криве», пам'ятки природи загальнодержавного значення – «Урочище «Трубчин», «Урочище «Глоди», «Урочище «Заліщицька діброва» в Шутроминцях».

На території парку з урахуванням природоохоронної, оздоровчої, наукової, рекреаційної, історико-культурної та інших цінностей природних комплексів та об'єктів, їх особливостей встановлено диференційований режим щодо їх охорони, відтворення та використання згідно з функціональним зонуванням:

- заповідна зона (зона непорушного природного ландшафту або покою, за М.П. Чайковським) – призначена для охорони та відновлення найбільш цінних природних комплексів, режим якої визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників; включає прибережну смугу Дністра між селами Стигла – Губин Бучацького, Хмелева – Устечко, Торське – Зелений Гай, Добровляни – Городок, Виноградне-Зозулинці, нижче с. Колодрібка Заліщицького і Колодрібка – Горошова, Устя – Худиківці та Дністрове – Білівці Борщівського районів;

- зона регульованої рекреації – в її межах проводять короткостроковий відпочинок та оздоровлення населення, огляд особливо мальовничих і пам'ятних місць; дозволяється влаштування туристичних маршрутів і екологічних стежок; забороняються прохідні, лісовідновні та головного користування рубки лісу, промислове рибальство й мисливство, будь-яка діяльність, що може негативно вплинути на стан природних комплексів та об'єктів; в склад зони регульованої рекреації входять ділянки в межах сіл Ямне-Коропець Монастириського району, с. Набережне і околиці с. Сокинець над Стрипою Бучацького, Устечко – Торське, Зелений Гай – Заліщики, Зозулинці – Богданівка – Колодрібка Заліщицького, Горошова – Устя, Худиківці – Дністрове, Дзвенигород, Білівці – Окопи Борщівського районів;

- зона стаціонарної рекреації – призначена для розміщення готелів, мотелів, кемпінгів, інших об'єктів обслуговування відвідувачів парку; розташована в прибережних частинах рік Дністра, Стрипи і Джурина, а саме: в Борщівському районі – околиці села Окопи; в Бучацькому районі – в зоні Дністра між селами Губин – Берем'яни і в долині р. Стрипи біля турбази «Лісова»; в Заліщицькому районі – на околиці с. Хмелева, в долині р. Джурина між селами Нирків – Нагіряни, місто Заліщики, с. Добровляни, між селами Городок-Виноградне; в Монастириському районі – в межах сіл Коропець-Стигла;

- господарська зона – у її межах проводиться господарська діяльність, спрямована на виконання покладених на парк завдань, знаходяться населені пункти, об'єкти комунального призначення парку, а також землі інших землевласників та

землекористувачів, включені до складу парку, на яких господарська діяльність здійснюється з дотриманням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища; населені пункти й дороги, що входять у територію парку, повинні утримуватись у взірцевому стані.

Природоохоронною категорією, яка охоплює великі антропогенні ландшафти, є регіональні ландшафтні парки, що включають сільськогосподарські та господарські території. Наприклад, у регіональному ландшафтному парку «Дністровський каньйон» приблизно половину площі займають населені пункти, присадибні ділянки та сільськогосподарські угіддя. Таким чином, на половині площі природно-заповідного об'єкту охоронний режим є неефективним або малоефективним (табл. 1).

Таблиця 1

Структура земельних угідь РЛП «Дністровський каньйон»

Категорія земель	Площа в межах об'єкту	
	га	%
Землі сільськогосподарського призначення	24664,3	58,6
з них: сільгоспугіддя	22709,4	54,0
- інші	1955,0	4,6
з сільгоспугідь: -рілля	19077,1	45,4
- багаторічні насадження	651,3	1,5
- сіножаті	87,3	0,2
- пасовища	2893,7	6,9
Землі лісового фонду	6735,5	16,1
з них: - ліси	6725,6	16,0
- інші	9,9	0,1
Забудовані землі	3799,0	9,0
Болота	28,0	0,1
Вкриті землі без рослинного покриву або з незначним рослинним покривом	4956,0	11,8
Водний фонд	1659,0	3,9
Разом земель:	42084,0	100

Як випливає з таблиці 58,6% території РЛП складають сільгоспугіддя, з яких 45,4% складає рілля, 9,0% території займають забудовані землі разом з автошляхами, тобто 54,4% території парку є істотно антропогенізованими угіддями які можна вважати не зовсім доцільними в структурі природоохоронних територій. Лише 38,9% структури земельних угідь РЛП припадає на природні угіддя (ліси, луки, чагарники, болота).

Тому в процесі формування екомережі та визначення природних ядер і екокоридорів необхідно переглянути статус конкретних заповідних територій та режими охорони, щоб забезпечити мінімально можливе господарське використання.

Список використаних джерел:

1. Ковальчук І.Р., Царик Л.П., Царик П.Л. Засади, проблеми і перспективи реалізації екомережевого підходу до оптимізації природокористування й охорони природи Подільського регіону України. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія.* №1 (вип. 52). 2022. С 196-209. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.1.24>
2. Царик П.Л., Царик Л.П. Регіональний ландшафтний парк «Дністер» у територіальній рекреаційній системі Поділля. *Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Серія: географія.* №1 (вип. 52). 2022. С 136-143. <https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.1.17>
3. Царик П.Л., Царик Л.П. Репрезентативність території та об'єктів ПЗФ у регіональній структурі екомережі. Роль об'єктів ПЗФ у формуванні екомережі і забезпеченні сталого розвитку територій (20-21 жовтня 2011 р.). Бережани. 2011. С. 28-35.